

Хімченко С.А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального права,
кандидат юридичних наук, доцент*

ДЕЯКІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ КЛОНУВАННЯ ЛЮДИНИ

В умовах демократизації українського суспільства особливої гостроти набуває питання забезпечення та захисту прав, свобод та законних інтересів громадян. Однією зі сфер суспільного життя, де вказане питання актуалізується, є медична діяльність. Останнім часом суттєво підвищився інтерес науковців, котрі здійснюють юридичні дослідження, до проблематики правового регулювання медичної діяльності (Стеценко С.Г., Шатковська І.В. Медичне право України. Правове забезпечення лікарської таємниці. К.: Атіка, 2010. – С. 4).

На сьогоднішній день особливої актуальності набувають дослідження, пов'язані із забезпеченням та захистом прав, свобод і законних інтересів людини. Все більшої актуальності набувають питання, пов'язані із встановленням кримінальної відповідальності за клонування людини. Клонування людини породжує перед наукою велику кількість нерозв'язаних проблем і незрозумілих питань. – Людство тут стикається з явищем не тільки невідомим, а й небезпечним.

Термін клонування (англ. – cloning, від грец. – гілка, паросток) у найзагальнішому значенні означає точне відтворення якого-небудь об'єкта кількістю разів. Об'єкти, отримані в результаті клонування називаються клонами. Клонування людини передбачає проведення маніпуляцій з жіночими статевими клітинами і фактичне вирощування ембріонів.

Розглядаючи деякі проблеми клонування слід враховувати, що існує два його види: терапевтичне і репродуктивне. При репродуктивному клонуванні на світ з'являється дитина, яка була імплантована на ембріональній стадії розвитку. Таке клонування виключає природне і вільне злиття генетичного матеріалу батька і матері. Терапевтичне клонування передбачає проведення досліджень на отриманому ембріоні до чотирнадцяти днів його розвитку, після

чого ембріон знищується. При терапевтичному клонуванні головний його результат – отримання стовбурних клітин, які можуть відновлювати функції практично будь-яких органів, а також стати основою для вирощування цих органів, що призведе до революції в трансплантології. (Романовський Г.Б. Клонирование: proetcontra // Известие высших учебных заведений. Правоведение. – 2006. – № 3 (266). – С. 199-210). Законом заборонено репродуктивне клонування людини (Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 1. – Ст. 3).

В даний час у світі активно розгорнувся процес криміналізації клонування людини. Зокрема, такі склади включені в нові кримінальні кодекси Іспанії 1995 р., Сальвадору 1997 р., Колумбії 2000 р., Естонії 2001 р., Мексики (федеральний округ) 2002 р., Молдови 2001 р., Румунії 2004 р. У Словенії відповідні зміни до КК внесені у 2002 р., у Словаччині – в 2003 р. Кримінальний кодекс Франції доповнено нормою, що передбачає відповідальність за клонування згідно із Законом про біоетику від 6 серпня 2004 р. У деяких країнах (Бразилія, Німеччина, Великобританія, Японія) кримінальна відповідальність за клонування встановлена спеціальними законами. Так, наприклад, Федеральний закон ФРН про захист ембріонів 1990 р. називає злочином створення ембріона, генетично ідентичного іншому ембріону, що походить від живої або мертвої особи. У Великобританії відповідні норми містить Закон про репродуктивне клонування людини 2001 р., що передбачає санкцію у вигляді 10 років позбавлення волі або грошовий штраф, або поєднання позбавлення волі та грошового штрафу. В 2003 р. Палата представників Конгресу США прийняла закон, за яким клонування, націлене як на розмноження, так і на медичні дослідження та лікування, розглядалися як злочин з можливим 10-річним позбавленням волі і штрафом в 1 млн. доларів. В січні 2009 р. кримінальна відповідальність за терапевтичне клонування була скасована. В Японії парламентом 29 листопада 2000 р. був прийнятий «Закон, що регулює застосування технології клонування та інших подібних технологій», що містить кримінальні санкції.

Особлива увага приділяється прийняттю міжнародних нормативних актів, присвячених клонуванню. Серед них слід

відзначити Загальну декларацію про геном людини і про права людини, прийняту на 29-ій сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 11 листопада 1997 р., ст. 11 якої передбачає: «Не допускається практика, що суперечить людській гідності, така, як практика клонування з метою відтворення людської особи. Державам та компетентним організаціям пропонується співпрацювати з метою виявлення такої практики і вжиття на національному рівнях необхідних заходів відповідно до принципів, викладених в Декларації» (Всеобщая декларация о геноме человека и о правах человека, принятая на 29 сессии Генеральной конференции ЮНЕСКО 11.11.1997 г. // Режим доступа: <http://www.un.org/Russian>).

12 січня 1998 р. держави-члени Ради Європи, інші держави та Європейське Співтовариство, підписали Додатковий протокол до Конвенції про захист прав та гідності людини щодо застосування біології та медицини, що набрав чинності 1 березня 2003 р. Відповідно до зазначеного Протоколу, будь-яке втручання, спрямоване на створення людини, генетично ідентичної до іншої людини – живої чи мертвої, заборонено (Декларация ООН о клонировании человека, принятая резолюцией 59/280 Генеральной Ассамблеи от 8.05.2003 г. // Режим доступа: http://www.un.org/russian/documen/declarat/decl_clon.html).

19 лютого 2005 р. Організація Об'єднаних Націй закликала країн-членів ООН прийняти законодавчі акти, що забороняють всі форми клонування, тому що вони «суперечать гідності людини» і виступають проти «захисту людського життя». Декларация ООН про клонування людини, прийнята резолюцією 59/280 Генеральної Асамблеї від 8 березня 2005 р., містить заклик до держав-членів заборонити всі форми клонування людей у такій мірі, у якій вони несумісні з людською гідністю і захистом людського життя (Декларация ООН о клонировании человека, принятая резолюцией 59/280 Генеральной Ассамблеи от 8.05.2003 г. // Режим доступа: http://www.un.org/russian/documen/declarat/decl_clon.html).

Хоча положення названих міжнародно-правових документів не носять для України обов'язкового характеру, парламентом України прийнято Закон «Про заборону репродуктивного клонування людини» від 14 грудня 2004 р. (Про заборону репродуктивного клонування людини: Закон України від 14.12.2004 р. // Офіційний вісник

України. – 2005. – № 1. – Ст. 3), відповідно до якого в Україні забороняється репродуктивне клонування людини (ст. 1), а також ввезення на територію України та вивезення з території України клонованих ембріонів людини (ст. 3). Водночас Законом не заборонено проведення клонування інших організмів. Відповідно до ст. 2 Закону, клонування людини – це створення людини, яка генетично ідентична іншій живій або померлій людині, шляхом перенесення у залишену без ядра жіночу статеву клітину ядра соматичної клітини людини. Оскільки терапевтичне клонування передбачає припинення розвитку ембріона на протязі 14 днів, то очевидно, в даній статті Закону йдеться саме про репродуктивне клонування. Ця неточність Закону є досить серйозною та повинна бути виправлена, шляхом заміни терміну «клонування людини» в цьому визначенні терміном «репродуктивне клонування людини».

Ст. 4 Закону передбачає, що особи, винні у порушенні цього Закону, несуть цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність відповідно до законів України. Проте на сьогодні відповідні зміни до кримінального, так само як і до цивільного законодавства та законодавства про адміністративні правопорушення внесені не були.

Говорячи про кримінальне законодавство, особи, винні в порушенні законодавчої заборони здійснення репродуктивного клонування можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності лише у випадку, якщо в результаті їхніх дій буде створена небезпека для життя чи здоров'я особи, – за незаконне проведення дослідів над людиною (ст. 142 кримінального кодексу України). Справді, з точки зору міжнародних стандартів стосовно прав людини в сфері біомедичних досліджень, експеримент з проведення клонування людини не повинен бути здійснений в даний час. Технологія його проведення не відповідає вимогам, які висуваються до біоекспериментів останніми міжнародно-правовими документами, зокрема Нюрнберзьким кодексом, Гельсінською декларацією тощо, оскільки ризик серйозних негативних наслідків такого експерименту набагато перевищує потенційну вигоду від його проведення. За оцінкою більшості компетентних спеціалістів, на даному етапі клонування людини буде становити надто велику небезпеку для життя і здоров'я як жінок, так і дітей або плодів. (Хельсинская декларація

всемирной медицинской ассоциации: рекомендации для врачей по проведению биомедицинских исследований на человеке // Международный журнал медицинской практики. – 2005. – № 6. – С. 18-20. – С. 210). Проте, якщо створення такої небезпеки доведено не буде, особа кримінальній відповідальності не підлягає.